

KIRMIZI BALON'UN PEŖİNDE

Mine Tezgiden

Kırmızı Balon (Le Ballon Rouge)

Yönetmen & Senaryo: Albert Lamorisse

Görüntü Yönetmeni: Edmond Sechan

Müzik: Maurice Le Roux

Ses: Pierre Vuillemin

Kurgu: Pierre Gillette

Oyuncular: Pascal Lamorisse, Georges Sellier, Wladimir Popof, Paul Perey,
Renée Marion, Sabine Lamorisse, Michel Pezin

1956 / 34' / Fransa

Kırmızı Balon'la ilk karşılaşma: İlkokuldayım... Kardeşim ve benim için alınan, Can Çocuk Dizisi'nin 6 bordo ciltli kılıfının içine dizilmiş yaklaşık 36 kitaptan birisinin kapağından bana bakıyor. Kapağı kaldırmak kaçınılmaz. Açar açmaz sarı sayfalarda, herkesi ama özellikle bir çocuğu içine çekmeyi başaran kocaman basılmış fotoğraflar... Güzel sokaklar, evler, değişik sokak lambaları arasında sarışın bir çocuk ve bir balon... Yalnızca fotoğraflar neredeyse öyküyü anlatacak. Kitap ince, üstelik fotoğraflarla dolu, hızlıca okunabilir! Bundan başlamalı...

Kitap (*Kırmızı Balon*, **Erdal Öz**) bittiğinde bende bıraktığı duygu: “Keşke böyle bir balonum olsaydı”... Çünkü dost! Çünkü hep yanı başında, sırdaş, sevimli, sadık, oyun arkadaşı... Ve kız kardeşim belki bunlar için henüz çok küçük... Ya da arkadaşlarım, kuzenlerim belki fazla inatçı, mızıkçı veya başka oyunlar seviyorlar... Büyükler zaten başka gezegendeler... Bilmiyorum... Belki ben de yalnız hissediyorum... Pascal gibi...

İkinci karşılaşma, 2008: Bir afiş... **Kırmızı Balon'un Yolculuğu** (*Le Voyage du Ballon Rouge*, **Hsiao-Hsien Hou**, 2007). Yine bir balon, bir çocuk ve bir kadın, **Juliette Binoche**: “Çok severim”... Hemen detaylar: 1956 Fransa yapımı bir kısa filmde yola çıkıyormuş...“Nasıl düşünemedim, o fotoğraflar...”

2017... Kırmızı Balon ve Pascal yeniden karşımdalar. Bu defa, o sarı sayfalardan tanıdığım sokak lambası ve Arnavut kaldırımlar, sabah pusu altındaki kent silüeti önünde filmi açıyorlar... Ve Pascal kadrāja girip elinde çantası bir kediye doğru yürüyor... Film (*Kırmızı Balon / Le Ballon Rouge*, **Albert Lamorisse**, 1956) bittiğinde yine sarmalanmışım Pascal'la, balonlarla, ama bu kez başka düşünce ve duygularla...

Çocukken okuduğum kitap, önce küçük kuzenlerin evlerine gitmiş, şimdi kim bilir kimin rafında? Şimdi ancak sahaflarda bulabildiğim 4. baskısında, ilk baskının Can Yayınları'ndan 1990 yılında çıktığı yazıyor. Oysa bizim aile tarihine, hesabına göre daha eski olmalı. Araştırırken görüyorum ki, Cem Yayınevi de 1990 ilk baskısı ile *Kırmızı Balon* yayımlamış. Üstelik derleyeni **Cemal Süreya**! Artık o da basılmıyor, ona da ancak sahaflardan ulaşılabilir ne yazık ki, keşke yeniden basılsalar... **Erdal Öz** kitabın arka kapağındaki tanıtım yazısında şöyle söylüyor: “...film *ilk gördüğümde 20 yaşımıdaydım. ...Her izleyişimde o çocukça hüznü yeniden yaşadım.*” Peki ne olabilir bu 34 dakikalık sade filmin çekiciliği ki farklı coğrafyalardan insanlar, yıllar sonra film üzerine yeniden yazmaya, film çekmeye, konuşmaya devam etsin?

Pascal ile Kırmızı Balon'un karşılaştığı ilk sahneye geri dönelim... Pascal sokakta gördüğü bir kediyi sevdikten hemen sonra merdivenlerden inerken, sokak lambasına dolanmış sanki onu bekleyen kırmızı bir uçan balon görür. Çantasını bırakarak lambaya tırmanıp, ağzıyla ipini tuttuğu balonla aşağı iner. Balonla bir süre yürüyüp, durakta beklemeye başlar. Pascal'a ilk kırmızı ışık otobüs durağa geldiğinde yanar. Otobüsteki görevli parmağını sallayarak Pascal'a duyamadığımız bir şeyler söyler. Otobüs ayrılırken, Pascal ile Kırmızı Balon durakta kalakalırlar. Balonla otobüse binmek yasaktır!

Pascal bir an düşünür ve koşmaya başlar. Balonundan vazgeçemediği için okula yetişmek için tek yol koşmaktır. Pascal 50'lerin ortasında, Paris sokaklarında, seyyar satıcılar, ahşap-cam vitrinler, bisikletler, atlar, arabalar, insanlar arasından elinde balonunun yanı sıra kulplu, tokalı, incecik deri okul çantasıyla, yalnız başına koşarak okula gider. Çünkü henüz kentler araba yığınlarıyla, çocuklar servis araçlarıyla ve koca sırt çantalarıyla bu denli kuşatılmamıştır.

Pascal okula vardığında kapı kapanmıştır. Kapıyı zorlar açamaz, zile basarak kapının açılmasını sağlar, balonuyla içeri girer. Ancak sınıfa balonla giremeyeceğinin farkındadır. Otobüs gibi okulda da kurallar vardır. Yerleri süpüren görevliden o sınıftayken balonunu tutmasını ister ve balonu ona bırakıp sınıfa yalnız girer. Bu esnada okul müdürü -başka işi olmasa gerek- pencereden onları izleyip not almaktadır.

Okul çıkışı yağmur başlamıştır. Elinde balonla okuldan en son çıkan Pascal, kendisinin ıslanmasını dert etmez ama balonunun ıslanmasına içi el vermez ve şemsiyeli büyüklerden yardım ister... Önce onların şemsiyelerinin altında, sonra şemsiyesiz yürüyerek, koşarak, otobüse binmeyi denemeden, evin yolunu tutar.

Annesi Pascal'ı asık bir suratla pencerede beklemektedir, geldiğini duyunca içeri yönelir, fakat ihtimal Pascal'ın balon yüzünden geç kalmış olmasına kızarak, balonu pencereden dışarı bırakır, atar. Otobüse ve sınıfa sığmayan Kırmızı Balon eve de sığmaz. Ancak tuhaf bir şey olur ve balon havalanıp kaybolacağına, biraz yükseldikten sonra, atıldığı pencereye geri döner... Bunu gören Pascal hiç şaşırılmaz! Ve balonu gizlice içeri alır.

Sabah dükkanlar açılır, postacılar mektupları dağıtmaya, seyyar satıcılar sokaklarda dolaşmaya başlar. Bizim Pascal da okula gitmek için evden çıkarken annesine yakalanmamak için balonu pencereden bırakıp, tıpkı otobüs görevlisinin kendisine yaptığı gibi parmağını sallayarak, ondan kendi sözlerini dinlemesini, ona

itaat etmesini ve uslu olmasını ister. Aşağı inip apartmanın önünde balonu yanına çağırır. Kırmızı Balon gelir ama Pascal'ın kendisini tutmasına izin vermez, Pascal'ın arkasından yürümeyi tercih eder. Pascal ve Kırmızı Balon birbirlerine oyunlar oynayarak sokaklarda yürürler. Pascal bir ara balonu tutsa da, muhtemelen yanından ayrılmamasını söyleyerek onu serbest bırakır. Bunun üzerine balon Pascal'ın sözünü dinler, bir süre sonra da kendisini tutmasına izin verir. Aralarında birbirlerinin özgürlüklerini kısıtlamadan, birlikte hareket edebileceklerine dair bir anlaşma, bir güven oluşmuştur...

Kırmızı Balon, Pascal'ın içinde olduğu otobüsün peşinden uçarak okula vardıklarında, balon Pascal'ın yanından ayrılıp çocukların yanına gider ve onlarla kovalamaca oynar, oyuna Pascal da dahil olur. Öğretmenler çocukları içeri alırken balon her seferinde dışarıda kalsa da, duvar pencere dinlemeyip sınıfa dalınca ortalık karışır. Kırmızı Balon'un arkasından sınıfa giren Müdür balonu kaçırmaya çalışır ama onu okula getiren Pascal'ı sınıftan çıkarıp bir odaya kapatarak cezalandırır. Neyse ki, Kırmızı Balon'un Müdür'ün peşini bırakmayarak sokaklarda utandırması sonucu, ceza odasından kurtulur.

Özgürlüklerine yeniden kavuşan Pascal ve Kırmızı Balon, antika eşyaların, resimlerin satıldığı sokaklarda dolaşırlar... Resimler arasında elinde çember tutan bir kız çocuğu portresi de vardır. Burada hoş bir sinema büyüsü olur... Pascal resimdeki kendinden kuşaklar önceki çemberli kız çocuğunu izlerken, biz de Kırmızı Balon'lu Pascal'ı izleriz...

Ardından Pascal ve Kırmızı Balon sokaklarda yine arkalı önlü yürürlerken Kırmızı Balon, küçük bir kız çocuğunun elindeki Mavi Balon'un peşine takılır. Pascal Kırmızı Balon'u alıp döner ama bu defa da Mavi Balon, Kırmızı Balon'un peşinden gelir. Sonunda kız çocuğu koşarak gelir ve kendi balonunu alır, herkes kendi balonuyla yürür, ayrılırlar... Peki bu aşk mıdır yoksa öncelikle bizim gibi olanların mı yanında olmak isteriz? Acaba özgürlük isteği mi bulaşıcıdır? Sonunda dostluk mu kazanır ya da hangi tercihler ağır basar? Nereye ait olduğumuzu veya kiminle yürüyeceğimizi belirleyen nedir?

Annesi ve elinden tuttuğu Pascal'ı bu kez özenle giyinmiş biçimde kiliseye doğru giderken görürüz. Kırmızı Balon da peşlerinde onları takip eder. Fakat balon içeri girdikten sonra, nedense ortalık yine karışır. Bir kırmızı balon ortalığı karıştırmaya kadirdir, içeriden gürültüler gelir ve Pascal elinde balon kiliseden koşarak çıkar. Arkasından da bir kilise muhafızı ve annesi... Pascal'ı kaçıran muhafız onun yerine annesine kızar, söylenir... Balonların kiliseye de girmesi yasaktır!

Pascal ve Kırmızı Balon'a rahat yoktur. Mahalle sokaklarında da peşlerine erkek çocuklar takılır. İkili daha önce çocukları atlatmayı başarsa da, fırın önünde Pascal'ı bekleyen Kırmızı Balon, bu defa çocuklara yakalanır. Teşhir töreni başlamıştır. Kırmızı Balon uzun bir ip bağlanıp sokaklarda, sopalar eşliğinde gezdirilir. Ardından başka bir grup sapanla taş atarak onu ele geçirmeye çalışır. Bu sırada Pascal balonu görüp çocukların ellerinden kurtarsa da, dar sokaklardaki kovalamacanın ardından, Pascal yakalanır ve taşlı, sopalı, sapanlı çocukların ortasında kalır... Pascal, Kırmızı Balon'a uzaklara uçmasını söyler ama balon Pascal'ı bırakmaz ve sapanla vurulur... Darbe alan Kırmızı Balon yavaş yavaş söner ve yere düşer. Son darbe de bir çocuktan gelir, ayağıyla Kırmızı Balon'u patlatır...

İşte o an, şehirde tuhaf şeyler olur... Farklı yerlerdeki balonlar çocukların elinden kaçmaya başlar. Mavi, yeşil, pembe, kırmızı, beyaz, sarı balonlar, satıcılardan, çocuklardan, evlerden, pencerelerden, çatılardan, dükkanlardan, belki de su üstünde patlatılmak için dizildikleri nehirden, tek tek ya da gruplar halinde kaçarlar... Şehrin üstünde bir sürü balon olur... Şehrin tüm balonları birleşip, toplanıp, kırmızı balonun yanında üzgün oturan Pascal'ın yanına gelmektedir. Onun üzüntüsünü hafifletmek, ona destek olmak, onu alıp uçurmak, başka diyarlara götürmek için... Pascal gelen rengarenk balonları tutar, onlara tutunur ve balonlarla birlikte Paris göklerine havalanır...

Çocukken de hissettiğim gibi, sizinle aynı oyunları oynamayı seven, sizi hep anlayan, keyifli ve zor zamanlarda yan yana olabildiğiniz, bir arkadaşına, dosta sahip olmak harika, arzulanan ama zor bir şey. Çocukken, harika kısmını hissettiğim kesin, zor kısmını da... Ve Pascal'ın yalnızlığını da... Neden zor olduğunu da hissetmiş miydim acaba? Zor çünkü beraberinde, oyunları birlikte dönüştürebilmeyi, sabrı, emeği, öğrenmeye çalışmayı gerektiriyor. Bazen ne yaşadığını, ne hissettiğini, hatta dilini anlamasan da izlemeyi, gözlemeyi ve anlamaya çalışmayı gerektiriyor. Diğer dostlarımız gibi... Bir çiçeği, bir kuşu, bir kediyi, bir bebeği anlamak gibi... Ve belki bir de ne yaşadığını, ne hissettiğini anlatmaya çalışmayı gerektiriyor...

Pascal kendine dost olarak neden bir balon seçmişti, anlamış mıydım? Eve getirdiği kedi ya da köpek de Kırmızı Balon'la aynı kaderi mi paylaşmıştı? Başka arkadaşları var mıydı, oyunlara hep geç mi dahil oluyordu, oluyor muydu? Ya da kendine böyle rengarenk oyunlar kurmak, arada farklı dünyalara kaçmak daha mı cazipti? Babası neredeydi? Annesi hep mi böyle kızgın ve mutsuzdu? Öğretmenlerin bir balon oyununa neden zamanı ve tahammülü yoktu? Otobüs muavinleri her tarafı açık otobüse bir balonu neden sığdıramazdı? Büyükler ve çocuklar arasındaki mesafe neden boylardan daha fazlaydı?

Aslında çözmem gerekirdi... Ne de olsa en çok duyduğumuz atasözlerinden biriydi: Ağaç yaşken eğilir! Fakat şu kısmı anlamakta zorlanabiliyordum: Gökyüzüne uzanması gereken ağaç neden eğiliyordu? Neden tazecikken kırılıp, bükülüyordu? Çok **Oğuz Atay** bir dile ve yere gidiyorum, farkındayım. Ama mecburum! Hatta bildiğim, bilmediğim başka isimler de, beni bu noktada kuşkusuz çağırıyor olmalılar... **Louis Althusser** gibi... Mecburum çünkü Pascal'ı yaşken eğmeyi görev edinen birçok mekanizma bu filmde resmi geçitteler. Ebeveynler, görevliler, öğretmenler, kilise muhafızları... Daha küçükken kural tohumlarını bu canavarların içine atmazsan, sonra bu gürültülü şeyler çok daha fazla baş ağrıtabilirler! Kural deyip geçme... Bunun toplumsal olanı var, görgü için olanı var; kızlara göre olanı var, oğlanlara göre olanı var; sağlık, temizlik için olanı var, sonra kanun var hukuk var...

Nedir bir balonu böyle rahatsız edici ve tehlikeli yapan? Çünkü düzen bozulabilir, daha kötüsü düzenin bozulması alışkanlık haline gelebilir. Herkes kuralların olduğunu ve kurallar dahilinde hareket etmek gerektiğini bilmelidir. Bu yüzden en baştan tedbir alınmalı, sonradan önü alınamayacak olaylara mahal

verilmemelidir. Balon dediğın dikkati dağıtır mı dağıtır, herkes otobüse balonla binirse, herkes okula balonla gelirse ne olur? Dolayısıyla herkes kurallara uymalı, mümkün merteye herkes aynı olmalıdır!

Dolayısıyla küçücük bir farklı durum, bir çocuğun elindeki ya da elinde tutmayı arzu ettiği, hayal ettiği bir kırmızı balon birdenbire herkese dert oluverir... Pascal kurallara uymaya çalıştığı halde, balonuyla birlikte olma isteğinden vazgeçmediği için, her şekilde dikkat çeker ve herkesi rahatsız eder. Bir taraftan yok edilmesi gereken kural bozucu unsur olurken bir taraftan da öne çıkan burnu sürtülmesi gereken ya da paylaşılamayan, ele geçirilmesi gereken bir kıskançlık unsuruna dönüşür. Yine de Pascal arzusu ya da dostu için sonuna kadar çaba harcar, ondan vazgeçmez... Neticede Kırmızı Balon patlar ve belki bu gayret sonuçsuz kalır... Fakat bu emekten, dostluktan etkilenen rengarenk balonlar, başka çocuklar, yetişkinler, dostluklar kazanılır...

Kırmızı Balon çocukluğumuz, belki masumiyetimiz ama her şeyden önce hayallerimizdir! Soldukça solduğumuz, yitirdikçe kaybolduğumuz... Bizi özgün kılan, farklı kılan, bazen yalnızlaştıran ama aynı zamanda çoğaltan var olma enerjimizdir... Her gün gerçeklik canavarıyla çarpışıp, yaraları sarılması gereken;

can suyu, vitamini, kitaplar, müzikler, resimler, filmlerle beslenmesi güçlendirilmesi gereken; idmandan düşmemesi, arka raflara itilmemesi, dosyalar, işler güçler arasında yitmemesi gereken “kendimiz”dir... Dolayısıyla sık sık gölgesinde uyumak, onunla havalanmak, bakımını yapmak gerekir... Pascal’ı uçuran ya da uçuracak olan da onlardır... Ve elbette kendi balonlarımız, hayallerimiz, farklılıklarımız kadar, başkalarının balonlarının renklerinin solmaması, patlamaması, patlatılmaması için de üzerlerine titrenmesi gerekir ki, dünyamızı renklendirmeye, zenginleştirmeye devam edebilsinler... Aksi: grilik, bezginlik, yoksulluk, yokluk...

İşte asıl buydu yetişkin aklımı, ruhumu yine **Kırmızı Balon**’un arkasına düşüren...

Kırmızı Balon sanırım çocuksu duruluğunun yanı sıra bu metaforik yapısıyla da pek çok kişinin kalbine kondu ve dünyanın pek çok yerine uçtu... Tokyo, Londra, New York, Meksika’da ödüller aldı. 1956 Cannes Film Festivali En İyi Kısa Film Ödülü ve En İyi Özgün Senaryo dalında Oscar ödülü en bilinen ödülleri... Filmin yönetmeni **Albert Lamorisse** maalesef 1970’de, henüz 48 yaşındayken, İran’da bir belgesel film (**Saba Rüzgarı** / Le Vent des Amoureux / The Lovers' Wind, 1978) çekerken, hem de bir helikopter kazasında hayatını kaybetti... **Kırmızı Balon** ise 62 yıldır uçmaya devam ediyor...

Albert Lamorisse’in filmde kendi çocuklarıyla çalışması, filmin başarı faktörlerinden yalnızca biri olmalı... **Pascal Lamorisse**, **Kırmızı Balon**’un sakin, naif, duyarlı, sevimli, becerikli, kararlı Pascal’ını titizlikle canlandırırken, **Sabine Lamorisse** mavi balonlu minik kız olarak bir sahnede yer alıyor. Film, diyalogsuz denilebilecek kuruluşu, müziğin mizansenlerle kurduğu ilişki, yer yer Müdür’le çizilen tip gibi unsurlar nedeniyle adeta sinemanın sessiz dönemine selam duruyor. Müzik ve Pascal’ın oyunculuğun yanı sıra pusu, yağmuru, buharlı trenleri, atları, arabaları, çatlak duvarları, boş arsaları, düşen yaprakları ve bezendiği yırtık afişleriyle kırık dökük Paris dokusu da filmin taşıdığı duygusal atmosferi belirleyenler arasında... Filmi renklendiren neredeyse tek şey düşler gibi uçan balonlarken, sanki tüm şehir, Pascal’a giydirilen kıyafette olduğu gibi gri...

Yeşil perdenin olmadığı, tekrarın bugünden çok daha zor olduğu analog bir dünyada **Kırmızı Balon**’un neredeyse kusursuz hareketini, Pascal ile uyumunu, oyununu ve balonların Pascal’ı uçurma sahnesini başlı başına ele almak gerekir... Dolayısıyla bu kadar basit görünen unsurlarla ve kısa filmin zaman kısıtıyla, her

yaşın kalbine dokunur, zihnine kazınır karelerle, katmanlı bir filmin kotarılması ve zamanla dans ederek önümüzde durması, şapka çıkarmaya ve bu film türünün imkanları üzerinde bir kez daha düşünmeye zorluyor.

Bir de kusur mu bulayım? Pascal'ımızın çantasının yönü bir iki sahnede devamlılık sorunu yaratırken, **Sabine** de boş durmaz ve kısa bir an kameraya bakar. Fazlasını beklemeyin, görmem zor, biz eski dostuz...

Ve **Cemal Süreya**'nın dediği gibi Kırmızı Balon "*Şimdi kimbilir nerededir? Belki de Çin'dedir.*"...

